

Ongewenst gedrag in de cultuursector, hoe nu verder?

BOEKMAN

Jack van der Leden

Ongewenst gedrag in de cultuursector, hoe nu verder?

Sinds de vorige *Verkenning* over het onderwerp kwamen nieuwe gevallen van grensoverschrijdend gedrag, (machts)misbruik, pesterij en angstcultuur aan het licht. Ook buiten het kunstonderwijs en de podiumkunsten. Inmiddels brachten diverse gremia, waaronder de Raad voor Cultuur, evenzovele adviezen, gedragscodes en protocollen uit. Alle goede bedoelingen ten spijt, er zijn nog heel wat stappen te maken.

In oktober 2021 verscheen bij de Boekmanstichting de *Verkenning* over grensoverschrijdend gedrag in de culturele en creatieve sector (Leden 2021). De verzamelde bronnen uit de Kennisbank gaven een overzicht van de misstanden, met name binnen de kunstvakopleidingen¹ en de podiumkunsten. Waar ging het mis, hoe kon het zo ver komen en welke maatregelen waren er genomen om het sociale klimaat te verbeteren? Sindsdien kwamen veel nieuwe gevallen van grensoverschrijdend gedrag aan het licht. Met name de onthullingen over talentenjachtprogramma's *The Voice of Holland* en *The Voice Kids* begin 2022 leidden tot veel reacties in de samenleving, ook in de politiek. In juni jongstleden verscheen een langverwacht advies van de Raad voor Cultuur over het thema (*Adviescommissie grensoverschrijdend gedrag 2022*). Voldoende aanleiding om het thema opnieuw in een *Verkenning* in beeld te brengen, op basis van bronnen uit de Kennisbank. Welke ontwikkelingen in cultuurbeleid en -praktijk hebben zich sinds eind 2021 voorgedaan?

Nieuwe onthullingen

De nieuwe gevallen van grensoverschrijdend gedrag, (machts)misbruik, pesterij en angstcultuur in de culturele en creatieve sector betreffen niet alleen de podiumkunsten², maar ook andere cultuursectoren zoals de museum- en letterensector³. Opzienbarend waren de onthullingen die televisiemaker Tim Hofman en zijn team deden in het BNNVARA-programma *BOOS* in een *reportage over seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik* door medewerkers van talentenjachtprogramma's *The Voice of Holland* en *The Voice Kids*.⁴ Hofman brengt in de aflevering, die op 20 januari 2022 werd uitgebracht op YouTube, verslag uit van zijn onderzoek naar de misstanden achter de schermen. Tijdens de populaire talentenshows worden de vaak jonge en onervaren deelnemers begeleid door ervaren artiesten. De spanningen lopen daarbij hoog op, want er staat veel op het spel: de winnaar, de 'voice' van Nederland, mag rekenen op een platencontract, een geldprijs, een auto en ten minste een jaar media-aandacht en optredens. Kortom, de deelnemers bevinden zich in een potentieel kwetsbare positie (*Kist et al. 2022*). Dat en hoe onder die omstandigheden

grensoverschrijdend gedrag kan ontstaan, *komt glashelder in de reportage aan het licht*. Een voormalige deelnemer van de talentenshow vertelde dat ze aangifte van verkrachting had gedaan tegen coach Ali B. Negentien vrouwen spraken zich uit over intimiderend grensoverschrijdend gedrag van bandleider Jeroen Rietbergen en vijftien personen benoemden grensoverschrijdend gedrag van een regisseur, wiens naam niet bekend is gemaakt. Ook werden er beschuldigingen geuit tegen Marco Borsato, die van 2010 tot 2015 coach was bij *The Voice of Holland* en van 2012 tot 2020 bij *The Voice Kids*.

De uitzending maakte veel los in medialand. RTL kondigde 15 januari 2022 aan het talentenprogramma stop te zetten, nadat het bedrijf voor wederhoor was benaderd door *BOOS*. Verschillende Nederlandse radiozenders draaiden geen muziek meer van Ali B en Marco Borsato en het Amsterdamse wassenbeeldenmuseum Madame Tussauds verwijderde het beeld van Borsato (zie bijvoorbeeld *Basir et al. 2022*; *Beukers 2022*; en *Smouter 2022*). In de reportage reageerde Talpa-baas John de Mol 'dat er [in zijn bedrijf] alle mogelijkheid is om aan de bel te trekken, maar dat al die loketten en maatregelen kennelijk niet het gewenste effect hebben gehad'. Ook was hij zich er niet van bewust 'dat er zoveel verhalen over grensoverschrijdend gedrag bij *The Voice of Holland* zo lang onbekend zijn gebleven'. Deze en andere uitspraken in de media kwamen De Mol op *veel kritiek* te staan, waarop hij aangaf zich in de toekomst meer te willen inzetten voor sociale veiligheid op de werkvloer.

'Mijn vuurdoop was *The Voice*', vertelde de net aangetreden staatssecretaris Gunay Uslu (Cultuur en Media, D66) later in een interview. 'Ik dacht meteen: ik moet die verantwoordelijkheid pakken. Dit is echt serieus, hier moeten we iets aan doen. (...) Dit is een taai, vastgeroest patroon' (*Corré et al. 2021*).

(On)balans in het kunstvakonderwijs

Uit de vele onderzoeken in de vorige *Verkenning* sprak met name een verlangen naar transparantie in het kunstonderwijs, ondersteund door contact- en vertrouwenspersonen waar studenten en docenten hun klachten en bezwaren kenbaar kunnen maken (Leden 2021). Het is van doorslaggevend belang dat studenten en medewerkers elkaar kunnen en durven

aanspreken op gedrag, concludeerde bijvoorbeeld de Vereniging van Hogescholen (2021, 1).

Na een turbulente periode waarin schandalen en onthullingen de boventoon voerden, maakt het kunstvakonderwijs nu de balans op, schrijft Judith Boessen in *Boekman* 131 over kunstenaar en macht: ‘Langzaamaan werd duidelijk dat er iets grondig mis is op kunstacademies en misstanden niet los gezien kunnen worden van een giftig klimaat dat sommige studenten op een voetstuk zet en anderen monddood maakt’ (Boessen 2022, 15). Academies zoals AMFI, ArtEZ, Design Academy en de KABK bleken niet in te kunnen staan voor de psychische (en soms fysieke) veiligheid van studenten (Ibid., zie ook Leden 2021). Collega’s hielden elkaar uit angst of schaamte de hand boven het hoofd, directies kwamen niet verder dan bemiddelen en de boel sussen en klachtenprocedures werkten niet goed, aldus Boessen. ‘Mede hierdoor werd de verantwoordelijkheid voor seksisme en machtsmisbruik systematisch teruggekaatst naar studenten die de klacht aanhangig maakten. Impliciet werd vastgehouden aan de misvatting dat grensoverschrijdend gedrag een miscommunicatie is die vooral afhangt van de subjectieve beleving van het slachtoffer’ (Boessen 2022, zie ook Boessen 2020 en Boessen 2021).

Na een turbulente periode waarin schandalen en onthullingen de boventoon voerden, maakt het kunstvakonderwijs nu de balans op

Preventie in de praktijk⁵

In het culturele veld heeft een aantal culturele organisaties inmiddels actie ondernomen ter preventie van ongewenst gedrag. Zo presenteerde De Zaak Nu, de belangenvereniging voor Nederlandse presentatie- en postacademische instellingen voor beeldende kunst, in december 2021 *Fair care: gedragscode en protocol* na overleg met diverse culturele partners en de regionaal projectleider van *Geweld hoort nergens thuis*. Dit document kan binnen organisaties als basis worden gebruikt om nader te bespreken in/ met team(s), bestuur en/of raad van toezicht. Het is met name bedoeld als een levend document dat, net zoals andere codes en protocollen, regelmatig wordt geagendeerd en geactualiseerd (De Zaak Nu 2021).

Op initiatief van de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) werd in maart 2022 de (onafhankelijke) *Stichting Sociale Veiligheid Podiumkunsten* opgericht, die leden van de NAPK ondersteunt bij het ontwikkelen en implementeren van beleid op het gebied van sociale veiligheid. Reeds in 2018 riep de NAPK samen met de Vereniging Nederlandse Film Producenten (nu NAPA) het meldpunt *Mores online* in het leven, het gezamenlijke Meldpunt ongewenste omgangsvormen Nederlandse culturele en creatieve sector.

De Stichting Sociale Veiligheid Podiumkunsten kent een klachtencommissie die klachten op het gebied van grensoverschrijdend gedrag onderzoekt, beoordeelt, en advies geeft over eventueel te nemen maatregelen. De klachtencommissie werkt op basis van een klachtenregeling (NAPK 2022). In 2021 ontwikkelde de NAPK ook het beleidskader *Veilig de vloer op* (NAPK 2021b) om producenten te helpen om ongewenste omgangsvormen tussen werkenden in organisaties zoveel mogelijk te voorkómen. Het kader is ontwikkeld voor én door podiumkunstproducenten en bevat een stappenplan om zelf beleid te maken. Ook ontwikkelde de koepelorganisatie een protocol ter preventie van ongewenst gedrag in de podiumkunstsector (NAPK 2021a).

Op een conferentie op 16 mei jongstleden, waar het beleidskader *Veilig de vloer op* werd overhandigd aan staatssecretaris Uslu, verzorgde de Vlaamse organisatie Engagement Arts en Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten een

keynote over de toolbox die hun organisaties ter preventie van grensoverschrijdend gedrag ontwikkelden ([Lems 2022](#); [OkO et al. 2021](#)). Ook was er aandacht voor de verschillende initiatieven die er de afgelopen jaren in de Vlaamse kunstensector zijn doorgevoerd, waaronder een opleiding tot vertrouwenspersoon die jaarlijks tien tot vijftien nieuwe professionals oplevert, een klachtencommissie en het tot subsidievoorwaarde stellen van een functionerend sociaal veiligheidsbeleid ([Lems 2022](#)).

Tijdens panelgesprekken kwamen onder andere de noodzaak van cultuurverandering aan de orde en mogelijke beleidsoplossingen. Zo kwam bijvoorbeeld de mogelijkheid ter sprake om eisen op het gebied van sociale veiligheid te koppelen aan subsidievoorwaarden, zoals nu al in Vlaanderen gebeurt. Alsook het feit dat van belang is dat binnen de selectie van vertrouwenspersonen binnen organisaties aan diversiteit en inclusie wordt gedacht en het thema van sociale veiligheid op opleidingen in het curriculum wordt opgenomen ([Ibid.](#)).

Audiovisuele sector

De AV-sector is afhankelijk van de inzet van freelancers en flexwerkers, mensen die door hun positie meer risico lopen op grensoverschrijdend gedrag, schrijft de Nederlandse Beroepsvereniging van Film- en Televisiemakers (NBF) in zijn handleiding ([NBF 2022](#)). Hij geeft aan welk gedrag niet getolereerd en geaccepteerd wordt en dat daartegen wordt opgetreden. ‘Slachtoffers mogen van iedereen verwachten

‘Het ontbreken van goede mogelijkheden om vertrouwelijk zorgen te uiten, draagt bij aan een zwijgcultuur’

dat ze gesteund worden door het uitdrukkelijk benoemen van grensoverschrijdend gedrag en mogen rekenen op de inzet van iedereen in het voorkomen en bestrijden ervan’. Preventie is het belangrijkste doel. De koepelorganisatie legt helder uit waarom deze beroepsgroep kwetsbaar is: ‘Het werk op sets en in studio’s is vaak stressvol en veeleisend. Er worden lange dagen gemaakt en de personeelssamenstelling wisselt voortdurend. Het is dan niet altijd duidelijk bij wie je terecht kan met een klacht of wat je moet doen. Door de aard van het werk in een onzekere arbeidsmarkt met veel concurrentie zijn mensen angstig voor verlies van werk. Die angst kan mensen ervan weerhouden om over hun ervaringen te praten. Het ontbreken van goede mogelijkheden om vertrouwelijk zorgen te uiten, draagt bij aan een zwijgcultuur’ ([Ibid.](#)).

Intimiteitscoördinatoren

De belangenvereniging voor acteurs, ACT, publiceerde in 2021 in het kader van de Veilige Werkvloer campagne een gedragscode voor de film- en theaterindustrie, [Het is tijd voor verandering](#). ‘Wij hebben als doel de gehele industrie te motiveren om de “ik sta erbij”-houding te veranderen naar “ik spreek me uit”, want: ‘Seksuele intimidatie en pesterijen zijn niet acceptabel en hadden ook in het verleden nooit getolereerd mogen worden. Ditzelfde geldt voor discriminatie in alle vormen en machtsmisbruik op de werkvloer. Het is nu de verantwoordelijkheid van ons allen om een cultuuromslag te creëren.’ (Bussemaker et al. 2021, 1).

Een van de actiepunten van ACT, en tevens een van de preventieve maatregelen die de Raad voor Cultuur in zijn advies ([Adviescommissie grensoverschrijdend gedrag 2022](#)) voorstelt, is de inzet van intimiteitscoördinatoren in naaktscènes en gesimuleerde seks. Steeds vaker maken filmproducenten en (in mindere mate) theaterregisseurs daar inmiddels gebruik van.

Zo begeleidt actrice Markoesa Hamer als intimiteitscoördinator acteurs bij het bespreekbaar maken van intieme scènes om daarmee een veilige werkvloer te creëren ([Veenstra 2022](#)). ‘Een intimiteitscoördinator zorgt ervoor dat de voorbereidende stappen niet worden overgeslagen, dat “nee” ook een antwoord mag zijn en dat erover gesproken kan worden als er ↓

iets gebeurt', vertelt Hamer. 'We zijn nu alerter op de machtsverhoudingen op de set, en er is behoefte aan goede begeleiding bij intieme scènes. Regisseur en acteur zijn twee ingrediënten voor grensoverschrijdend gedrag. Een regisseur wil alles uit die acteurs halen, en acteurs willen alles geven. Zeker als ze jong zijn, zijn ze geneigd hun grenzen over te gaan; er is een scheve machtsverhouding', zegt Marjan Lammers, opnameleider op filmsets en ook werkzaam als intimiteitscoördinator ([Jorritsma et al. 2022](#), zie ook [Bongers 2022](#))⁶

Sociale veiligheid in Rotterdam

Ook gemeenten hebben aandacht voor sociale veiligheid. Zo brengt de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur (RRKC) het thema voor het voetlicht in een (ongevraagd) advies aan de Rotterdamse gemeenteraad in maart 2022. 'De cultuursector is onderdeel van de maatschappij en voelt de druk (...) om mee te denken over de definitie van "normaal". Doet ze dat niet, dan ondermijnt ze zichzelf. Een gezonde cultuursector bevraagt tenslotte de maatschappij, ze prikkelt en daagt uit. Daar kan zij alleen in slagen als zij ook kritisch op zichzelf reflecteert'. Daarvoor is nu het juiste moment aangebroken, aldus de raad, gezien het toegenomen aantal gevallen van onveiligheid in de cultuursector en de ontwrichtende effecten van Covid-19: 'onveiligheid gedijt in tijden van crises' ([RRKC 2022, 2](#)).

Met dit advies richt de RRKC zich op subjectieve sociale veiligheid: je veilig voelen – zowel psychisch als fysiek – in het 'grijze' gebied: het gebied waar context en persoonlijke grenzen beïnvloeden wat de één wel, en de ander niet als 'normaal' beschouwt. [Subjectieve sociale veiligheid](#) onderscheidt zich van objectieve veiligheid waarin algemene grenzen in wetten zijn verankerd. 'Je er niet alleen veilig weten, maar je ook veilig voelen' ([Ibid., 4](#)).

De raad vindt dat symptomen van een onveilige werksituatie, zoals intimidatie, discriminatie of machtsmisbruik, actief moeten worden bestreden. Regels en de handhaving ervan zijn van belang als het gaat om het waarborgen van een sociaal veilige werkomgeving. Hij pleit ervoor om het aantal regels te beperken maar wel duidelijk op regels te sturen door het combineren van *soft controls* en *hard controls*.

Tegenover deze *hard controls* (regels, protocollen, procedures) staan *soft controls*: alle niet-tastbare factoren die kunnen helpen bij het stimuleren van het gedrag dat wordt verlangd. *Soft controls* zijn een aanvulling om *hard controls* effectief te maken, legt de raad uit, juist de combinatie van de twee beïnvloedt het gedrag van mensen. Ook het erkennen en herkennen van lastig te doorbreken patronen die onveiligheid in stand houden, zoals het repetitieve karakter van schadelijke praktijken in het kunstvakonderwijs, is van belang.

Concreet adviseert de RRKC het college om het onderwerp te agenderen en aan te dringen op aandacht voor sociale veiligheid in de Rotterdamse cultuursector. Daarnaast stelt hij voor om onderzoek te doen naar mogelijkheden voor een preventiebeleid, gezien het toenemend aantal gevallen van grensoverschrijdend gedrag ([Ibid. 9](#)).

In een reactie onderstreept wethouder Kasmi de relevantie van het onderwerp en noemt hij onderzoek naar sociale onveiligheid binnen de Rotterdamse culturele sector zinvol. Het is echter niet aan de gemeente maar aan de sector om dat te organiseren. De gemeente neemt bovendien reeds haar verantwoordelijkheid door naleving en toepassing van de [Governance Code Cultuur](#), de [Code Diversiteit & Inclusie](#) en de [Fair Practice Code](#) als voorwaarden voor subsidiëring, aldus de wethouder ([Kasmi 2022](#)).

Nationaal beleidsadvies

De bestrijding van seksueel grensoverschrijdend gedrag staat hoog op de politieke agenda. Dat blijkt uit de instelling door het kabinet in april 2022 van een onafhankelijke commissie voor de gecoördineerde aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld, die onder leiding van Mariëtte Hamer tot een [Nationaal Actieplan seksueel grensoverschrijdend gedrag](#) moet komen. Tot de aanleiding behoorden de gebeurtenissen in onder andere de theaterwereld en de onthullingen over *The Voice* ([Dijkgraaf et al. 2022](#)). 'Deze reeks van incidenten laten een patroon zien waarbij machtsongelijkheid en genderstereotypen keer op keer een voedingsbodem blijken voor intimidatie en (machts)misbruik. Als maatschappij slagen we er nog onvoldoende in om het tij

te keren en mensen en hun directe omgeving te behoeden voor deze inbreuk op hun leven. Het doorbreken van deze impasse vraagt directe actie én langdurige inzet, ook van de Rijksoverheid', aldus Robbert Dijkgraaf en Karien van Gennip, respectievelijk minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Sociale Zaken en Werkgelegenheid ([Ibid., 1](#))

De uitzending over *The Voice* keert ook terug in het advies van de Raad voor Cultuur, dat in juni 2022 verscheen, op verzoek⁷ van toenmalig demissionair minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Ingrid van Engelshoven ([Engelshoven 2021](#)). De onthullingen brachten een nieuwe golf van beschuldigingen en aangiften op gang, schrijft de raad. 'De veelheid van deze meldingen doet vermoeden dat we tot op heden slechts het topje van de ijsberg van grensoverschrijdend gedrag in de sector hebben waargenomen' ([Adviescommissie grensoverschrijdend gedrag 2022, 9](#)). Grensoverschrijdend gedrag kent vele verschijningsvormen, stelt de raad, die voor een breed perspectief kiest. Naast seksuele intimidatie en geweld, gaat het ook om machtsmisbruik, pestgedrag, racisme, seksisme, discriminatie op grond van huidskleur, geloof,

'De veelheid van de meldingen doet vermoeden dat we tot op heden slechts het topje van de ijsberg hebben waargenomen'

gender of andere persoonskenmerken ([Ibid., 9](#)). Hij beoogt met het advies handvatten te bieden voor het scheppen van 'een cultureel klimaat dat veilig is voor eenieder'. Dat vraagt om 'een omslag in doen en denken, het doorbreken van bestaande machtsstructuren en een open en eerlijke dialoog over inclusie en diversiteit, die wordt gevoerd op basis van wederzijds respect en gelijkwaardigheid'. Ingesleten patronen die verband houden met status en macht staan werkelijke ingrepen vaak in de weg. Om deze te doorbreken roept de raad iedereen op de volgende vier vragen voor zichzelf te beantwoorden:

1. Praten is fantastisch, maar wordt er ook echt naar geluisterd en wordt er echt iets mee gedaan?
2. Wordt alle gedeelde kennis naar waarde geschat en beloond? Ook wanneer deze buiten het reguliere circuit is vergaard?
3. Tellen persoonlijke ervaringen, ook als er geen wetenschappelijke basis is?
4. Is het voor iedereen veilig om zich te uiten over de tekortkomingen van het systeem, zonder dat dit persoonlijk wordt opgevat, als 'activistisch' wordt afgedaan of verstrekende consequenties heeft voor die persoon? ([Ibid., 5](#))

Bovengenoemde gedragingen herkennen en erkennen kan een eerste stap zijn om de cultuursector toekomstbestendig te maken, aldus de raad die adviseert om eerst en vooral in te zetten op preventie.

Risicofactoren

In zijn analyse benoemt de Raad voor Cultuur de verschillende risicofactoren binnen de cultuur- en mediasector die deze sector extra kwetsbaar maken voor grensoverschrijdend gedrag. Ten eerste is er sprake van veel aanbod van talent tegenover beperkte mogelijkheden tot afname, waarbij poortwachters, zoals casting-directeuren, curatoren, docenten aan kunstvakopleidingen of artistiek leiders, mede de toegang tot het werkveld bepalen. Ten tweede wordt er binnen de sector veelal gewerkt met los-vaste arbeidsverbanden en is de baanonzekerheid relatief groot. Met name zzp'ers zijn kwetsbaar. Bovendien kent

de sector een prestatiecultuur, waarbij kunstenaars de lat steeds hoger leggen ten koste van zichzelf ([Ibid. 6](#)). Ook het gebrek aan diversiteit en inclusie, zowel binnen de bedrijfsvoering als de programmering, blijft een pijnpunt dat grensoverschrijdend gedrag in de vorm van discriminatie in de hand werkt, zo schrijft de raad. De [Code Diversiteit & Inclusie](#) is geen lijstje om aan te vinken, maar moet integraal nageleefd worden.

Verder is er sprake van een zwijgcultuur als het gaat om grensoverschrijdend gedrag. Binnen het kunstvakonderwijs zijn studenten letterlijk en figuurlijk kwetsbaar en missen docenten nog wel eens didactische vaardigheden. ‘Het ontbreekt binnen de sector niet aan structuren gericht op sociale veiligheid, maar veel slachtoffers weten deze niet te vinden of hebben weinig vertrouwen in deze structuren. Protocollen, meldpunten en vertrouwenspersonen hebben alleen zin als alle werknemers ermee bekend zijn en er toegang toe hebben’ ([Ibid. 7](#)).

Naast deze analyse zet de Raad voor Cultuur uiteen welke preventieve maatregelen nodig zijn om een veilige werkplek te garanderen, welke structuren er zijn op het gebied van interventie en nazorg en wat nog beter kan.

Aanbevelingen

Preventie begint met ‘het goede gesprek op de werkvloer’ over machtsverhoudingen en veiligheid en over wat gewenst en ongewenst gedrag is, aldus het adviesorgaan. Van belang zijn betere klachtenprocedures en bereikbaarheid van vertrouwenspersonen. Daarnaast zou een eerlijker beloning en een betere rechtspositie voor met name zzp’ers een speerpunt moeten zijn. Voor het kunstvakonderwijs adviseert de raad dat sociale veiligheid een standaard onderdeel van het curriculum wordt. Voor alle docenten wil hij een didactische aantekening verplicht stellen, dus ook voor deeltijd docenten die veelal uit het werkveld komen. Ook pleit de raad voor structurele ondersteuning van het meldpunt [Mores.online](#) dat zich in korte tijd heeft ontwikkeld tot het centrale meldpunt voor grensoverschrijdend gedrag in de cultuur- en mediasector en constateert hij behoefte aan structureel onderzoek naar en monitoring van de aard en omvang van de problematiek. Een nieuw

op te richten kenniscentrum moet hierin voorzien ([Ibid. 7, 8](#)).

Reacties

Het culturele veld was positief over het advies. De ernst van het probleem vraagt om een structurele aanpak, zowel vanuit de sector zelf als vanuit het Rijk, schrijft bijvoorbeeld het [Nederlands Filmfonds](#) op zijn website. En de [Museumvereniging](#) onderschrijft dat een verdere verankering van de drie codes voor de cultuursector – de [Code Diversiteit & Inclusie](#), de [Governance Code Cultuur](#) en de [Fair Practice Code](#) – handvatten bieden voor een veilige en inclusieve sector. Aangesloten bij [Mores.online](#), benadrukt de branchevereniging, net als het Filmfonds, de urgentie van structurele financiële ondersteuning en uitbreiding van dit centrale meldpunt. Ook de [gezamenlijke kunsthogescholen](#) nemen het advies ter harte, waarin ‘het vergroten van de didactische vaardigheden en het bevorderen van een cultuur waarin iedereen zich durft uit te spreken en men elkaar zal aanspreken’ centraal staan. ‘Alleen zo creëren we een veilige en inclusieve omgeving waar alle talenten tot volle bloei kunnen komen.’ Ongelijke machtsverhoudingen moeten worden hersteld, reageert de werkgroep Sociale Veiligheid van de Creatieve Coalitie. De kwetsbaarheid van werkenden moet worden tegengegaan om daarmee een veiligere sector te realiseren ([Bartijn et al. 2022](#)). De [Kunstenbond](#) grijpt het pleidooi van de Raad voor Cultuur voor een structureel betere positie voor zzp’ers aan in een oproep aan politiek Den Haag daarin te investeren. Staatssecretaris Gunay Uslu komt in het najaar met haar beleidsreactie.

Kritische noot

Het advies van de Raad voor Cultuur wordt echter niet unaniem positief bevonden (zie ook [Jorritsma 2022](#)). Zes wetenschappers stellen in een brief aan *NRC* dat het van een naïef begrip van macht getuigt ([Dam et al. 2022](#)). Hoe kun je open gesprekken voeren in zeer hiërarchische en preciaire situaties, vragen ze zich af? ‘Een goed gesprek is een open gesprek, vanuit gelijkwaardigheid’. En die voorwaarde ontbreekt op een onveilige werkvloer.

Belangrijker is dat de raad twee vormen van grensoverschrijdend gedrag benoemt: ↓

juridisch onwettelijk gedrag en gedrag dat de sociale onveiligheid betreft, dit is ‘subjectief en gaat over de beleving van het slachtoffer’, formuleert de raad. Maar hiermee ‘suggereert de adviescommissie grensoverschrijdend gedrag te zien als een communicatieprobleem: een kwestie van verschillende interpretaties’, reageren de briefschrijvers (*Ibid.*). Uit sociaal-wetenschappelijk onderzoek blijkt echter dat machtsmisbruik niet gaat over communicatieproblemen, zo betogen de wetenschappers. ‘Daders weten heel goed waar ze mee bezig zijn, ook als ze zich beroepen op een gebrek aan kennis: “ik wist niet dat dit zo overkwam” en “ik ben ervan geschrokken”. Recent onderzoek laat zelfs zien dat grensoverschrijdend gedrag heel bewust en selectief wordt ingezet. Het is geen “grijs gebied”, het is een strategie.’ Vervolgens roepen zij instituten op tot structurele ingrepen in plaats van zogenaamde goede gesprekken: volledige transparantie over aantallen klachten, het aantal doorlopen procedures, over verloop van personeel en over een divers aannamebeleid. ‘Transparante procedures, sancties en een ondertekend gedragsprotocol bieden voldoende juridisch houvast om consequenties aan wangedrag te koppelen’ (*Ibid.*).

Stappen

Dat de inzichten omtrent een effectieve en systematische aanpak van grensoverschrijdend gedrag nog sterk verdeeld zijn, had de Raad voor Cultuur zelf al geconstateerd tijdens de vele voorbereidende gesprekken met vertegenwoordigers van instellingen, fondsen en belangenorganisaties, makers, kunststudenten en activisten. In zijn proloog schrijft het adviesorgaan: ‘Als cultuur- en mediasector zijn we op zoek naar nieuwe gemeenschappelijkheden en nieuwe waarden – de queeste die wij hebben afgelegd sluit hier naadloos op aan. Het onderhavige advies is dan ook niet zonder slag of stoot tot stand gekomen (...). Het heeft ons weer eens duidelijk gemaakt dat er nog heel wat stappen te maken zijn’ (*Adviescommissie grensoverschrijdend gedrag, 4*). •

Literatuur

- Adviescommissie grensoverschrijdend gedrag (2022) *Over de grens: op weg naar een gedeelde cultuur*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Bartijn, K. (et al.) (2022) *Een veiligere culturele sector creëer je door de aanpak van structurele ongelijkheid*. Amsterdam: Creatieve coalitie, Platform BK.
- Basir, R., O. Goldenberg en R. van der Poel (2022) *Geruchten over misbruik hingen als slechte parfum in de gangen*. Op: www.nrc.nl, 22 januari.
- Beukers, G. (2022) *The Voice van de buis na berichten over seksueel onbetamelijk gedrag*. Op: www.volkskrant.nl, 17 januari.
- Beukers, G. en E. Linnemann (2022) *Oud-medewerkers schetsen angstcultuur bij Prometheus. “Hij schreeuwde: wat ben je nou voor debiel!”*. Op: www.volkskrant.nl, 16 juni
- Boessen, J. (2020) *Wat is er mis met de kunstacademie? Op zoek naar weef-fouten in het kunstonderwijs [deel I]*. In: *Mister Motley*, 21 december.
- Boessen, J. (2021) *Wat is er mis met de kunstacademie? Hoe het avant-gardisme kunstonderwijs is de weg zit [deel III]*. In: *Mister Motley*, 22 april.
- Boessen, J. (2022) *De prijs van exclusief kunstonderwijs: historische ongelijkheid is voedingsbodem voor grensoverschrijdend gedrag*. In: *Boekman*, jrg. 34, nr. 131, 14-17.
- Bongers, S. (2022) *Een intimiteitscoördinator op de filmset: bevrijdend en veilig of juist preuts?*. Op: www.nrc.nl, 24 augustus.
- Bussemaker, R. (et al.); Commissie veilige werkvloer (2021) *Het is tijd voor verandering: samen zorgen we voor een veilige werkvloer*. Amsterdam: Acteursbelangen.
- Corré, A. en W. Takken (2021) *Gunay Uslu: “Mijn vuurdoop was The Voice”*. Op: www.nrc.nl, 4 juni.
- Dam, A. van (et al.) (2022) *Wangedrag is niet “per ongeluk”: advies Raad voor Cultuur is brandhout*. Op: www.nrc.nl, 1 juli.
- Dijkgraaf, R. en K. van Gennip (2022) *Integrale aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld [Kamerbrief d.d. 8 februari 2022]*. Tweede Kamer 34843, nr. 53.
- Effting, M. en H. Kraak (2022) *Hoe verder je ging, hoe hoger je cijfer*. Op: www.volkskrant.nl, 26 februari.
- Engelshoven, I.K. van (2021) *Adviesaanvraag over grensoverschrijdend gedrag in de culturele en creatieve sector*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Jorritsma, E. (2022) *Goede klachtenprocedures essentieel bij wangedrag*. Op: www.nrc.nl, 24 juni.
- Jorritsma, E. en S. Bongers (2022) *Marjan Lammers, intimiteitscoördinator: “Je moet op de filmset iemand hebben die zegt: zo is het genoeg”*. Op: www.nrc.nl, 19 juli.
- Kasmi, S. (2022) *Reactie Ongehoord geluid – adviesbrief RRC over sociale veiligheid in de Rotterdamse cultuursector, d.d. 13 mei*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Kist, R. en M. Koster (2022) *RTL en ITV: grensoverschrijdend gedrag The Voice-bandleider Rietbergen niet bij ons gemeld*. Op: www.nrc.nl, 17 januari.
- Korteweg, A. (2022) *“Geen seks, geen solo”*. Op: www.volkskrant.nl, 25 maart.
- Kraak, H. (2022) *Seksueel wangedrag: “Iedere zangeres maakt het wel eens mee”*, analyse Voice of Holland’. Op: www.volkskrant.nl, 24 januari.
- Leden, J. van der (2021) *Grensoverschrijdend gedrag in de culturele sector*. In: *Boekman extra verkenning*, nr. 27, oktober.
- Lems, M. (2022) *Conferentie zoekt naar praktische aanpak grensoverschrijdend gedrag*. Op: www.theaterkrant.nl, 24 mei.
- NAPK (2021a) *Protocol (on)gewenst gedrag*. Amsterdam: Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten.
- NAPK (2021b) *Veilig de vloer op: beleidskader voor het maken van sociaal veiligheidsbeleid in de podiumkunsten*. Amsterdam: Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten.
- NAPK (2022) *Klachtenregeling stichting sociale veiligheid podiumkunsten*. Amsterdam: Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten.
- NBF (2022) *Preventie grensoverschrijdend gedrag: pakket*. Amsterdam: Nederlandse Beroepsvereniging van Film- en Televisiemakers.
- OkO, Sociaal Fonds Podiumkunsten (2021) *Beleidskader en toolbox tegen grensoverschrijdend gedrag in de kunstensector: respectvol gedrag op het werk*. Brussel: OKO, Sociaal Fonds Podiumkunsten.
- Palache, R. (2022) *Het is niet normaal als de baas je vernedert en zich onbeschoft gedraagt*. Op: www.volkskrant.nl, 17 juni.
- Piekartz, H. von en A. van Leeuwen (2022) *In opspraak geraakte directeur stapt op bij museum De Fundatie*. Op: www.volkskrant.nl, 7 juni.
- RRKC (2022) *Ongehoord geluid: adviesbrief over sociale veiligheid in de Rotterdamse cultuursector*. Rotterdam: Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur.
- Smouter, K. (2022) *BOOS laat de machtswisseling in medialand zien*. Op: www.nrc.nl, 22 januari.
- Veenstra, J. (2022) *Een veilige omgeving wakkert intimiteit juist aan*. In: *Theaterkrant Magazine*, jrg. 143, nr. 3, 60-62.
- Vereniging Hogescholen (2021a) *Contouren Code Sociale Veiligheid en plan van aanpak voor het kunstonderwijs*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Weeda, F. (2022) *De docenten zeiden: we hebben alleen de sexy meisjes nodig*. Op: www.nrc.nl, 29 juni.
- De Zaak Nu (2021) *Fair care: gedragscode en protocol*. Amsterdam: De Zaak Nu.

Noten

- 1 Naar aanleiding van de signalen die de Inspectie van het Onderwijs kreeg over sociale onveiligheid bij mode- en kunstopleidingen heeft zij een verkennend onderzoek gedaan naar een veilig leerklimaat in het hoger onderwijs: de factsheet [Sociale veiligheid in het hoger onderwijs](#). De factsheet bevat cijfers over de mate waarin studenten in het hoger onderwijs vinden dat het leerklimaat binnen hun opleiding veilig is. Dat wil zeggen: een omgeving waarin studenten gelijk behandeld worden, waar studenten weten waar ze incidenten kunnen melden, en waar ze vertrouwen hebben in de onafhankelijkheid van de klachtenprocedure.
- 2 Op de acteursopleiding Faaam zou docent Hugo Metsers jr. jarenlang de grenzen hebben overschreden in de omgang met leerlingen ([Effting et al. 2022](#)). En België werd opgeschrikt door de rechtszaak tegen kunstenaar/theaterregisseur Jan Fabre in maart jongstleden vanwege beschuldigingen van intimidatie, machtsmisbruik en ongewenste intimiteiten, die leidde tot een voorwaardelijke gevangenisstraf ([Korteweg 2022](#)). Verder loopt er dit jaar een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de danswereld onder leiding van jurist Marjan Olfers (VU) ([Weeda 2022](#)).
- 3 Ook uit andere sectoren dan de podiumkunsten kwamen berichten over uiteenlopende vormen van grensoverschrijdend gedrag en onveiligheid op de werkvloer naar buiten. Zo moest museumdirecteur Ralph Keuning vertrekken omdat volgens een onafhankelijk onderzoek de veiligheid op de werkvloer in het geding was gekomen door zijn gedrag. Bij het personeel stond hij te boek als een 'narcist' die zijn medewerkers hard aanpakte ([Piekartz et al. 2022](#)). En journalist Ronit Palache, tussen 2010 en 2019 hoofd publiciteit en rechtenmanager bij uitgeverij Prometheus, beschuldigde directeur Mai Spijkers van grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik ([Palache 2022](#), [Beukers et al. 2022](#)). Jaren later bracht de uitzending van het televisieprogramma *BOOS* over het talentenprogramma *The Voice* haar in paniek vanwege de overeenkomsten met haar situatie ([Palache 2022](#)).
- 4 Het programma [won dit jaar de Zilveren Nipkowschijf](#). Volgens de jury heeft de uitzending tot een groots resultaat geleid: 'In vrijwel ieder gezin, in iedere schoolklas en op iedere werkplek worden gesprekken gevoerd over machtsmisbruik en seksuele intimidatie'.
- 5 Het Landelijk Kennisinstituut voor Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) houdt bij wat er al ondernomen is op het gebied van [preventie én oplossingen](#).
- 6 Samen met Markoesa Hamer, Cynthia Abma en Anna van Schijndel heeft Marjan Lammers in nasleep van de #MeToo-schandalen in de Verenigde Staten [Intimiteitscoördinatie Nederland](#) opgericht.
- 7 Van Engelshoven beoogde met het advies een beter zicht te krijgen op wat er speelt op het gebied van 'voorkoming, signalering en stoppen' van grensoverschrijdend gedrag en 'het tijdig bieden van passende hulp aan slachtoffers' ([Engelshoven 2021, 1](#)).

Jack van der Leden
is redacteur van
Boekman en
informatiespecialist
bij de Kennisbank
van de Boekman-
stichting

Colofon

Boekman Extra is een onregelmatig verschijnende digitale uitgave van de Boekmanstichting.

De Boekmanstichting verzamelt en verspreidt kennis en informatie over kunst en cultuur in beleid en praktijk. Het werkterrein omvat het kunst- en cultuurbeleid van de overheden, particuliere financiering van kunst, de sociaal-economische en juridische aspecten van de kunsten en het kunstenaarsberoep, marketing en sponsoring, culturele organisaties en manifestaties, kunst in relatie tot (nieuwe) media, cultuurbehoud, kunst-educatie, amateurkunst en kunstvakonderwijs.

Zie ook www.boekman.nl

Redactie

Jan Jaap Knol
Jack van der Leden
André Nuchelmans
Janina Pigaht

Productie

Jack van der Leden

Redactieadres

Boekmanstichting,
t.a.v. redactie
Boekman Extra
Herengracht 415,
1017 BP Amsterdam,
telefoon 020 – 624 37 36,
e-mail
redactie@boekman.nl

Kopij volgens de redactie-aanwijzingen via e-mail

Eindredactie en correctie

Paul Postma, Loft 238
Tekst & Media

Beeldredactie

André Nuchelmans
Joseph Plateau

Vormgeving

Joseph Plateau, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Al het mogelijke is gedaan om rechthebbenden van beeld te achterhalen. Indien u meent over auteursrechten te beschikken van beeld in deze *Boekman Extra*, dan kunt u contact opnemen met de Boekmanstichting in Amsterdam.